

against the background of the protracted war, it is important to prevent the social isolation of Ukrainians in Germany. For this purpose, it is advisable to supplement the educational programs of integration courses with historical and cultural components.

Key words: *social adaptation, Ukrainian refugees, integration courses, German language, cognitive activity.*

УДК 316.334.54

О.І. Ширяєва, О.С. Зубченко

ОБРАЗ ДОМУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Статтю присвячено проблемам сприйняття образу дому за часів широкомасштабної російської агресії, масової вимушеної еміграції з України та переселень всередині країни, що мають як теоретичну, так і практичну актуальність. Дослідник ставить собі за мету провести порівняльний аналіз уявлень про образ дому в філософській, соціологічній та психологічній літературі, спроектувати ці теоретичні підходи на українські реалії.

Автор визначає «образ дому» як багатовимірне поняття, що містить значення, символи та оцінки, пов'язані із нашою біографією, часом проживання у певному місці, особливостями первинної та вторинної соціалізації, індивідуального та групового травматичного досвіду. Відзначається, що із початком війни уявлення про дім змінилося не лише у тих, хто назавжди або тимчасово покинув рідну оселю, але й практично в усіх жителів України.

У статті констатується, що значний евристичний потенціал для вивчення соціальної адаптації наших військовослужбовців, що повертатимуться додому після перемоги, має феноменологічна концепція «життєвого світу» Е.Гуссерля та А.Щюца. У той же час цивілізаційна концепція О.Шпенглера дозволяє пояснити варварську поведінку російських загарбників на території України та сутність встановленого ними окупаційного режиму. Разом з тим теорії М. Хайдеггера та М. Бубера допомагають зрозуміти мотиви людей, які ризикуючи життям себе та своїх близьких, не бажають евакуюватися із території, де тривають активні бойові дії.

Автор доходить висновку, що кожна із розглянутих концепцій дому описує різні аспекти просторового буття людини – від екзистенційного до екологічного, по-своєму характеризує труднощі та обмеження життєвих ситуацій, до яких потрапляють українці у пошуках кращої долі. При цьому дім поступово втрачає географічну локалізацію і асоціюється вже не стільки із конкретною адресою, скільки із можливостями свободи, самовираження та приватності людини у його просторі.

Ключові слова: *дім, образ дому, життєвий світ, приватність.*

DOI 10.34079/2226-2830-2023-13-25-125-132

Постановка проблеми. «У гостях добре, а вдома краще», - говорить прислів'я. Адже з давніх-давен дім відігравав надзвичайно важливу роль у житті людства, символізуючи єдність простору та кровно-родинних зв'язків, батьківщину, зручне та затишне місце, стабільність та можливість повернутися до свого коріння.

Фраза «мій дім – це...» може мати різні закінчення, залежно від історичного часу, особливостей соціальної структури суспільства, соціально-економічного та культурного розвитку. Для когось рідний дім – маленька хатинка у лісі, картонна

коробка у південноамериканських фавелах, куточок у гуртожитку або триповерховий масток. Проте справа не у метражі та розмірах. Дім – це притулок душі, схованок для наших радощів та страждань, меморіал пам'яті про тих, хто жив у ньому, свідок найважливіших подій нашого життя та оберіг.

На жаль, після 24 лютого 2022 року мільйони українців назавжди або тимчасово втратили свій дім та вимушені були поїхати за сотні кілометрів від рідних місць, за кордон, змінювати адреси, міста, країни та навіть континенти у пошуках безпеки та нової оселі. Але з початком повномасштабної російської агресії сприйняття дому змінилося не тільки в українських біженців та ВПО, але й у всіх наших співвітчизників, змушуючи нас по-новому дивитися на стіни, в яких проходило наше довоєнне життя.

Мета, завдання, актуальність дослідження. Мета статті – дати визначення поняттю «образ дому» та провести його порівняльний аналіз у роботах представників різних соціально-гуманітарних наук. Актуальність нашої наукової розвідки зумовлена як теоретичними (необхідність концептуалізації даного поняття за умов стрімких соціальних змін в Україні, що викликані війною), так і практичними (розробка дослідницького інструментарію для вивчення адаптації наших співгромадян за кордоном) потребами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У світовій філософській та соціологічній думці до проблеми осмислення місця та ролі дому в житті людини у різний час зверталися А. Шюц (солдати Першої світової війни, які вертаються з фронту) (Шюц, 2004), О. Шпенглер (форма існування людства) (Шпенглер, 1993), К. Ясперс (вираження екзистенційної сутності людини) (Ясперс, 1993), М. Еліаде (об'єкт творчої діяльності людини) (Еліаде, 2000), Г. Башляр (локація емоційного усамітнення) (Башляр, 2002), М. Бубер (бездомність та безпритульність людини ХХ ст.) (Бубер, 1995) та багато інших авторів.

В Україні напрацювання західних науковців відповідно до наших реалій переосмислювали О. Даниленко (повернення додому ветеранів АТО) (Даниленко, 2015), А. Ручка (дім як простір приватності та національної ідентичності) (Ручка, 2008), С. Кримський (рідна хата в українській ментальності) (Кримський, 2006), О. Гудзенко (домашній простір за часів COVID-19) (Гудзенко, 2021) тощо.

Разом з тим невирішеною залишається проблема вироблення чіткої дефініції «образу дому» та визначення різних його аспектів для більш ефективної організації та проведення емпіричних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Великий в будинку, що хан в Криму», - це старовинне українське прислів'я добре відображає соціологічну сутність досліджуваного феномену. Образ дому – це сукупність когнітивних, афективних та конативних компонентів, що характеризують ставлення особистості до фізичного простору, де він знаходиться значну частину життя та який є зручним, безпечним та зрозумілим для нього. Через це поняття передаються соціокультурна цінність дому, значення, символи та оцінки, що пов'язані із біографією кожного його мешканця, особливостями соціалізації, індивідуальним та колективним травматичним досвідом.

Образ дому виконує важливі соціальні функції: ідентифікаційну (пов'язує нас із певною соціальною або поселенською спільнотою), структурну (місце створення та розвитку родини як соціального інституту та малої соціальної групи), аксіологічну (домашні цінності та правила у процесі первинної соціалізації переносяться до публічного простору), безпекову (територія приватності із конституційно обмеженим впливом публічних владних агентів). У філософському сенсі дім надає нам прив'язку до світу та точку відліку в житті, у культурологічному – матеріалізацію наших принципів та поглядів у зовнішньому та внутрішньому вигляді дома, у соціологічному – життєвий або робочий простір, що визначається стилем життя конкретної людини.

Дослідники відзначають, що сприйняття образу дому може відрізнятися залежно від характеристик членів родини – їхнього віку, статі, родинних зв'язків та ієрархій, стану здоров'я, авторитету тощо (Ручка, 2008: 164).

Після масштабного вторгнення московської армії взимку 2022 року все це почало зазнавати суттєвих змін. Адже Україна стикнулася із досі небаченою масовою міграцією. На різний період з України виїжджали 14,5 млн. громадян, а внутрішньо переміщеними особами стали понад 4,5 млн. наших співвітчизників. Станом на грудень минулого року 4,7 млн. українських біженців пройшли реєстрацію у країнах Європейського Союзу. Рідний дім цих людей зруйнований російськими агресорами, опинився в окупації або у зоні активних бойових дій. Мільйони українців вимушені починати нове життя – у хостелах, найманому житлі або гостинних родинних іноземців.

Проте дім змінився не тільки у біженців та ВПО. Через російські ракети, шахеди, артилерійські обстріли та невизначеність майбутнього всі ми стали сприймати свою оселю по-іншому. Вона перестала бути осередком безпеки, затишку та маленьким світом, у якому можна заховатися від зовнішніх проблем. Дім звівся до умовно безпечних підвалу або коридору, локації перепочинку між волонтерськими справами чи місця, яке може стати останнім притулком, коли навколо рвуться міни та снаряди.

До філософського осмислення образу проблеми дому вперше звернувся ще Платон у своїй знаменитій притчі про печеру, де зафіксовано еволюцію уявлень людини про себе, своє житло та зовнішній світ. Однак системного осмислення у соціально-гуманітарних науках ця проблема почала набувати наприкінці ХІХ ст. у теорії «життєвого світу» Е.Гуссерля. Адже особистий життєвий простір – родина, друзі, знайомі, сусіди оточують нас протягом всього життя, впливають на формування наших переконань, інтересів, смаків та мікросоціальних практик. Життєвий світ розділяється на первісне оточуюче середовище, найближчу до людини природу, мир його дому та родини, що переходять у простір Батьківщини. Саме ці елементи визначають нашу культуру та ставлення до зовнішнього світу, пришвидшують або навпаки - гальмують адаптацію переселенців у чужому соціокультурному середовищі, впливають на формування міжкультурної толерантності та компетентності.

Учень Гуссерля А. Шюц описує людину, яка після довгої відсутності повертається додому, підкреслює особливу роль суб'єктивних інтерпретацій: «Символічна характеристика поняття “дім” емоційно забарвлена та важка для опису. Дім означає різні речі для різних людей... батьківський дім і рідну мову, сім'ю, друзів, улюблений пейзаж та пісні, що співала нам мати, певним способом приготовлену їжу, звичні повсякденні речі, фольклор та особисті звички, – особливий спосіб життя, складений із маленьких та звичних елементів, дорогих нам» (Шюц, 2004, с. 551). Для домашнього життя характерні рутини, передбачуваність та упорядкованість, загальна для всіх членів родини схема інтерпретації оточуючого світу, наперед визначені цілі та неодноразово апробовані засоби для їх досягнення.

При цьому А. Шюц підкреслює, що «...дім означає одне для людини, яка ніколи не залишає його, інше – для того, хто живе далеко від нього, і третє – для тих, хто до нього повертається» (Шюц, 2004, с. 551). Міркуючи над проблемою соціальної адаптації солдат, які після чотирьох років фронтів Першої світової війни повертаються додому, вчений відзначає, що вони переживають «шок Одисея». Адже довгий час військові були включені до зовсім іншої повсякденності – окопи, обстріли, поранення та смерть, що блукає зовсім поруч. Поруч з ним була «ми-група» - побратими по зброї, яким все це було близько та зрозуміло. У той же час життя рідних і близьких воїна, який щойно переступив поріг рідного дому, складалося зовсім по-іншому. Через це між ними можуть виникати суперечки, непорозуміння та конфлікти.

Такий підхід видається дуже актуальним для описання соціальної адаптації українських воїнів, які прийдуть додому після нашої перемоги, вивчення їхніх почуттів, оцінок домашнього світу, що змінився, способів подолання конфліктів, які виникатимуть у мирному житті. Для суспільства дуже важливо розуміти, які пласти військового досвіду, знання та навички, набуті у двобої із російським агресором, вплинуть на подальші життєві стратегії наших ветеранів, чи не спіткає їх доля «втраченого покоління», як радянських «афганців».

Засновник психоаналізу З.Фрейд розглядав дім як образ та проекцію свого господаря. Будинки із рівними стінами символізують чоловіків, а з балконами та лоджіями – жінок. Структура дому відображає особистість людини, її проблеми і таємні бажання, що слабо піддаються рефлексії, оскільки, творячи власний простір, ми використовуємо матеріал із несвідомого (Фрейд, 2005). Саме тому атмосфера в домі безпосередньо пов'язана із душевним станом його мешканців – «у дім, де сміються, приходиться щастя», кажуть українці.

Учень Фрейда К. Юнг розглядає дім через поняття «архітектура» і «архетип». Ці слова мають загальний корінь, що апелюють до ідеї початковості. Архітектура – це модель-образ, на яку людину чи людство загалом проектують власні внутрішні реалії (універсалії колективного несвідомого). За такого підходу домобудівництво постає як життєтворчість. У складні періоди свого життя мислитель навіть звів власноруч у своєму маєтку Дім-Вежу. «Вежа одразу стала для мене місцем зрілості... Вона давала мені відчуття, ніби я переродився у камені.. Глянувши на те, що вийшло, я побачив... символ душевної цілісності» (Юнг, 2003, с. 221). Загалом, у цій концепції дім представляється як органічна частина нашого життя та нас самих, місцем, яке безпосередньо впливає на формування нашої особистості, цінностей та ідеалів. Саме через відірваність від Батьківщини, раптове поринання у середовище іншої культури серед українських біженців поширене явище культурного шоку, що негативно впливає на їхній моральний та психологічний стан та значно ускладнює облаштування на новому місці.

Також дослідник порівнює етапи будівництва дому зі стадіями розвитку особистості та становлення її індивідуальності, наголошує, що простота та аскетизм життя (зокрема, у сільській місцевості) сприяють гармонізації нашого душевного стану та подоланню болю сучасної епохи. З осені минулого року через масовані російські ракетні обстріли чимало українців вимушено стали «дауншифтерами», змінивши розкішні столичні апартаменти на двадцятому поверсі на скромну сільську хату з усіма зручностями на дворі.

Видатний німецький філософ О. Шпенглер розглядає дім як індикатор розвитку локальних культур та етносів. З часів переходу людства до осілого способу життя, історія народу стає історією його дому. «Щойно ми відволікаємося від дому як расового вираження, ми відразу помічаємо, як важко розпізнати сутність раси... Форма дому передається лише разом із расою. Якщо зникає орнамент, це означає, що змінилася лише мова; якщо ж зникає тип дому, згасла раса» (Шпенглер, 1998, с. 122-124). Таке трактування оселі виходить за рамки суто зовнішніх характеристик (українська мазанка, чукотська яранга, індіанський вігвам, монгольська юрта) та описує помешкання, з одного боку, як серцевинний елемент національної ідентичності, а з іншого – як спосіб визначення свого місця та ролі у світі. Шпенглерівське трактування дому дозволяє зрозуміти поведінку російських агресорів (у більшості своїй вихідців із віддалених та бідних територій), які нещадно грабують окуповані міста та села, плутаючи мікрохвильову піч із сейфом. На відміну від українців, «визволителі» не просто позбавлені доступу до елементарних благ та предметів цивілізації, але й вважають ситуацію, коли держава витрачає 150 млрд. доларів на агресивну війну, а 13

млн. росіян ходять до вуличного туалету, цілком нормальною. І це не комунальна проблема, а частина генетичного коду нації, рабська покірність на тлі небажання брати на себе відповідальність за своє життя.

Екзистенційна філософія М.Хайдеггера розглядає дім через категорію «будування». Наша оселя не зводиться до хрущовки чи розкішного палацу, престижного передмістя або забутого Богом робочого району. «Будування має своєю метою проживання. Однак не всі будівлі водночас є і помешканнями», - відзначає дослідник (Хайдеггер, 1993, с 331). Домом може ставати будь-яке місце, де ми проводимо багато часу, реалізуємо себе, отримуємо задоволення від спілкування з іншими людьми та виконання корисної справи. Ми добре пам'ятаємо, що у перші дні широкомасштабної російської агресії багато наших співвітчизників буквально не знаходили собі місця вдома - не було сил дивитися стрічку новин, відчувати лють та безсилля. На цілі тижні «новим домом» для них ставали волонтерські хаби та кухні, блокпости і центри для переселенців.

Особливий наголос робиться вченим на розкритті поняття «досвід дому». Спираючись на вже відому нам платонівську притчу, Хайдеггер розділяє домашній простір кількома дихотоміями – внутрішнє/зовнішнє, господар/гість, своє/чуже, дім/шлях, та як підсумок виокремлює два основні мотиви соціальної поведінки – здобуття і втрата дому. У першому випадку йдеться про сотні тисяч українців із тимчасово окупованих територій, які попри труднощі та репресії, кидають свою оселю, господарство, все нажите та рушають до вільної України, часто навіть через треті країни. Ці люди добре розуміють, що під окупантами вони не зможуть реалізувати накопичений за життя соціальний досвід, а стіни рідного дому перетворюються на місце страху, який не закінчується ніколи. У другому - можемо говорити про жителів Бахмуту, Авдіївки, інших прифронтових сіл та містечок, які щодня ризикують померти від російських обстрілів, проте вперто не хочуть покидати підвал свого будинку та евакуюватися. Для них форма домашнього простору виявляється важливішим за його зміст та зовнішні обставини існування.

Досить оригінальний погляд на образ дому ми можемо знайти у відомій роботі Г.Башляра «Дім від підвалу до горища». «Будь-який по-справжньому заселений простір несе в собі сутність поняття дому...в його реальності, потенційності, думках та мріях.. Дім захищає мрійника та дозволяє нам мріяти (Башляр, 2002, с. 2-3). Домашні локації надають нам простір для усамітнення та спогадів – звідки падало світло, коли ми читали книжку в дитинстві, чи багато мотлоху було на горищі, яке місце у кімнаті було найтеплішим? Дослідник констатує, що ми немовби «прочитуємо» кожне приміщення, звертаючи увагу на найменші дрібниці – запах, вид із вікна, павутиння на люстрі, тіні на стінах, шарудіння мишей під полом. Все це стало добре знайомим українцям після 24.02.2022 р., коли нам довелося ретельно розраховувати, як поставити у коридорі ліжко, телевізор та навіть пуфик для кота. Якщо згадати перші дні широкомасштабної війни, то нашим життям керували два страхи – підвалу (схованок від російських бомб та ракет) та горища (диверсанти, які можуть ставити на дахах маячки для ворожої авіації).

Видатний філософ-екзистенціаліст М. Бубер звертається до відчуття бездомності та непотрібності, яке сьогодні приходить на зміну соціальному оптимізму минулих часів. Детально аналізуючи самосвідомість різних епох, вчений пише: «В історії людського духу я розрізняю періоди облаштованості (Behaustheit) та бездомності ((Hauslosigkeit)). За часів облаштованості людина живе у Всесвіті як вдома, а за часів бездомності - як у дикому полі, де і кілочку для намету не знайти

(Бубер, 1995, с. 165). Ще тридцять років бездомність була чимось далеким для українців, безпосередньо стосуючись хіба що осіб без певного місця проживання, а опосередковано – космополитів, апатридів та інших диваків, яким важко всидіти у одній точці координат. Все змінилося після початку російсько-української війни у 2014 р., коли мільйони наших земляків із Криму та Донбасу отримали статус вимушено переміщених осіб, відчували на собі, як руйнується їхній маленький домашній Всесвіт, розриваються звичні соціальні зв'язки та все доводиться починати з нуля. Образ дому у цих людей можна передати словами – «все життя умістилося в одній торбинці».

Також останнім часом у вітчизняній соціології активно розробляється кілька моделей дому, за допомогою яких також можна описати почуття та емоції людей: індивідуально-ностальгійна (домашній простір як інтимізована форма буття людини), публізована (гнів, коли тебе із твого дому викидають російські загарбники на тимчасово окупованих територіях), органічна (відомо багато випадків, коли люди із прифронтових сил, які щодня жорстоко обстрілює противник, так і не змогли жити у міській багатоповерхівці та поверталися додому, часто на вірну смерть) та гендерна (сприйняття домашніх матеріально-предметних та символічних обставин життя очима чоловіків та жінок).

Висновки та перспективи подальших досліджень. По-перше, образ дому – це соціологічне поняття, що має комплексний, узагальнюючий характер, передаючи все багатоманіття того, як ми сприймаємо власну оселю. Воно включає в себе структурні, соціокультурні, економічні, соціально-психологічні та етнічні чинники та містить відповіді на запитання: «Яким я бачу свій дім?», «Яким я бачу себе у ньому?» та «Де мій дім?». У ході подальшої емпіричної операціоналізації цього матеріалу можемо впевнено виходити на створення надійного методологічного інструментарію для кількісних та якісних досліджень.

По-друге, кожна із розглянутих концепцій дому описує різні аспекти просторового буття людини – від екзистенційного до екологічного та може бути використана при вивченні особливостей соціальної адаптації українських біженців за кордоном та внутрішньо переміщених осіб. Основним питанням кожної з них лишається ступінь свободи та приватності людини у домашньому просторі та чинники, що на нього впливають. Львів'янин може почуватися вільно та безпечно на відстані у майже 1000 км від російських військ, проте перебуває в полоні свого страху через можливий ракетний удар, натомість мешканець окупованого Мелітополя боїться не повітряних тривог, а незваних гостей-чужинців із принизливими обшуками та перевітками всіх гаджетів.

По-третє, науковці надають дому різного значення – простір спогадів, душевної цілісності, єднання з природою, національного або особистісного самовираження. Всі вони по-своєму характеризують труднощі та обмеження життєвих ситуацій, до яких потрапляють українці в пошуках кращої та безпечнішої долі. За сотні, а то й тисячі

кілометрів від Батьківщини хтось згадує шум вулиці, хтось – улюблені шпалери у вітальні, а хтось – запах ранкової смаженої картоплі на своїй кухні.

По-четверте, війна призвела до кардинальних змін уявлень про дім для більшості жителів України. Хтось перестав почуватися у безпеці у своїх чотирьох стінах, хтось – втратив рідну хату назавжди, а хтось в окупації з нетерпінням очікує наших воїнів-визволителів, щоб підняти над рідним домом синьо-жовтий прапор. Поняття дому поступово втрачає географічну локалізацію як для волинян, що борються за волю рідного Полісся під Бахмутом, так і для мариупольців, оселі яких було знищено двічі – спочатку російськими снарядами, а потім - екскаваторами.

Бібліографічний список

- Башляр, Г. (2002). Дом от погреба до чердака. Смысл жилища. Пер. с франц. *Логос*. № 3. С. 1–26.
- Бубер, М. (1995). Проблема человека. *Бубер М. Два образа веры*. Пер. с нем. Москва: Республика. С. 157–231.
- Гудзенко, О. (2021). Дім формату «life-work-leisure» в актуальних пандемічних умовах: соціологічний вимір. *Грані*. № 3. С. 40-48. DOI: 10.15421/172124.
- Даниленко, О. (2015). «Возвращающийся домой» в современной Украине: постановка проблемы. *Український соціологічний журнал*. № 1–2. С. 28–33.
- Кримський, С. (2006). Архетипи української ментальності. *Проблеми теорії ментальності*. Київ.: Наукова думка. С. 273 - 301.
- Ручка, А.О., Скокова, Л.Г. (2008). Дім як приватний соціокультурний простір. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. Вип. 2. С. 162–181.
- Фрейд, З. (2005). Толкование сновидений. Пер. с нем. Москва.: АСТ; Минск: Харвест, 2005.
- Хайдеггер, М. (1993). Основные понятия метафизики. Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления. Пер. с нем. Москва.: Республика. С. 327-345.
- Шпенглер, О. (1998). Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Всемирно-исторические перспективы. Пер. с нем.. И. Маханькова. Москва.: Мысль.
- Шюц, А. (2004). Возвращающийся домой. *Избранное: мир, светящийся смыслом*. Пер. с нем. и англ. В. Николаева, С. Ромашко, Н. Смирновой. Москва: РОССПЭН. С. 550–556
- Элиаде, М. (2000). Избранные сочинения: Миф о вечном возвращении. Образы и символы. Священное и мирское. Пер. с фр. Москва.: Ладомир.
- Юнг, К. Г. (2003). Воспоминания, сновидения, размышления. Пер. с нем. Минск.: ООО «Харвест».
- Ясперс, К. (1994). Философская вера. *Смысл и назначение истории*. Пер. с нем. М. Левиной. Москва: Республика, 1994. С. 420–508.

References

- Bashlyar, G. (2002). Dom ot pogreba do cherdaka. Smyisl zhlischa. [House from cellar to attic. The meaning of the house]. (Trans. in French). *Logos*. № 3: 1 – 26 (in Russian).

- Buber, M. (1995). Problema cheloveka [The human problem]. *Buber M. Dva obraza veryi.* (Trans. in German). Moskva: Respublika.: 157–231 (in Russian).
- Danilenko, O. (2015). «Vozvrashchayushchisya domoy» v sovremennoy Ukraine: postanovka problemy. ["Returning Home" in modern Ukraine: statement of the problem]. *Ukrayinskiy sotsiologichniy zhurnal.* № 1-2: 28-33 (in Russian).
- Eliade, M. (2000). Izbrannyye sochineniya: Mif o vechnom vozvrashchenii. Obrazy i simvoly. Svyaschennoe i mirskoe. [Selected works: The myth of the eternal return. Images and symbols. Sacred and profane]. (Trans. in French). Moskva.: Lodomir (in Russian).
- Freyd, Z. (2005). Tolkovanie snovideniy. [The dream interpretation]. (Trans. in German). Moskva.: AST; Minsk: Harvest, 2005 (in Russian).
- Haydegger, M.(1993). Osnovnyie ponyatiya metafiziki. [Basic concepts of metaphysics]. Haydegger M. Vremya i bytie: stati i vyistupleniya. (Trans. in German).Moskva.: Respublika: 327–345 (in Russian).
- Hudzenko, O. (2021). Dim formatu «life-work-leisure» v aktualnykh pandemichnykh umovakh: sotsiologichnyi vymir. [The home of the "life-work-leisure" format in current pandemic conditions: a sociological aspect] *Hrani.* № 3.: 40-48 DOI: 10.15421/172124 [in Ukrainian].
- Krymskyi, S. (2006). Arkhetypy ukrainskoi mentalnosti. [Archetypes of the Ukrainian mentality]. *Problemy teorii mentalnosti.* Kyiv.: Naukova dumka: 27 –301 [in Ukrainian].
- Ruchka, A.O., Skokova, L.H. (2008). Dim yak pryvatnyi sotsiokulturnyi prostir. [Home as a private socio-cultural space.]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii sotsiologichna.* Vyp. 2: 162-181 [in Ukrainian].
- Shpengler, O. (1998). Zakat Evropyi. Ocherki morfologii mirovoy istorii. Vsemirno-istoricheskie perspektivy. [Sunset of Europe. Essays on the morphology of world history. World-Historical Perspectives]. (Trans. in German). I.Mahankova. Moskva.: Myisl (in Russian).
- Shyuts, A. (2004). Vozvrashchayushchisya domoy. [Returning home]. Izbrannoe: mir, svetyashchisya smyslom. (Trans. in German and English). Moskva: ROSSPEN: 550-556 (in Russian).
- Yaspers, K. (1994). Filosofskaya vera. [Philosophical faith]. Smyisl i naznachenie istorii. (Trans. in German). Moskva. : Respublika, 1994: 420-508 (in Russian).
- Yung, K. G. (2003). Vospominaniya, snovideniya, razmyishleniya. [Memories, dreams, reflections]. (Trans. in German). Minsk.: OOO «Harvest» (in Russian).

Стаття надійшла 12.04.2023

O. Shiryayeva, O. Zubchenko

THE IMAGE OF THE HOME IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

The article is devoted to the problems of perception of the image of home during the time of large-scale Russian aggression, mass forced emigration from Ukraine and resettlement within the country, which have both theoretical and practical relevance. The researcher aims to conduct a comparative analysis of ideas about the image of the home in philosophical, sociological and psychological literature, to project these theoretical approaches to Ukrainian realities.

The author defines the "image of home" as a multidimensional concept containing meanings, symbols and evaluations related to our biography, time of residence in a certain

place, features of primary and secondary socialization, individual and group traumatic experience. It is noted that with the beginning of the war, the idea of home changed not only among those who permanently or temporarily left their home, but also among almost all residents of Ukraine.

The article states that the phenomenological concept of the "life world" by E. Husserl and A. Shchyuts has significant heuristic potential for studying the social adaptation of our servicemen who will return home after victory. At the same time, O. Spengler's concept of civilization allows us to explain the barbaric behavior of the Russian invaders on the territory of Ukraine and the essence of the occupation regime established by them. At the same time, the theories of M. Heidegger and M. Buber help to understand the motives of people who, risking the lives of themselves and their loved ones, do not want to evacuate from territories where active hostilities are ongoing.

The author comes to the conclusion that each of the considered concepts of home describes different aspects of human spatial existence - from existential to ecological, in its own way characterizes the difficulties and limitations of life situations that Ukrainians find themselves in search of a better destiny. At the same time, the house gradually loses its geographical localization and is associated not so much with a specific address, but with the possibilities of freedom, self-expression and privacy of a person in its space.

Key words: home, home image, life world, privacy.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ГОЛОТЕНКО ПАВЛО ІГОРОВИЧ – аспірант кафедри культурології Харківської державної академії культури, м. Харків

ГОЦ ЛЮДМИЛА СЕРГІЇВНА – кандидат культурології, докторант кафедри Культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ

ГУМЕНЮК ТЕТЯНА – доктор філософських наук, професор, професор кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля Київського національного університету культури і мистецтв, м. Київ

ДЕЛІМАН ВЛАДИСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА – студентка 4 курсу спеціальності «Культурологія Маріупольського державного університету, м. Київ

ДЕМІДКО ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА – кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології Маріупольського державного університету, м. Київ

ДРІНЕВСЬКА ВАНДА СЕРГІЇВНА – заслужена артистка України, доцент з/н Київського національного університету культури і мистецтв, м. Київ

ЗУБЧЕНКО ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії та соціології Маріупольського державного університету, м. Київ

КОРОЛЕНКО ЄВГЕНІЯ ОЛЕГІВНА – асистент кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля Київського національного університету культури і мистецтв, м. Київ

ЛУКОВЕНКО ІЛЛЯ ГЕННАДІЙОВИЧ – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Національної музичної академії України ім. П. Чайковського, м. Київ